

Korycki Jan

Pedagogiczno-katechetyczne przygotowanie kandydatów do kapłaństwa w wypowiedziach urzędu nauczycielskiego kościoła

Studia Katechetyczne 1, 11-28

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Jan Korycki SAC

PEDAGOGICZNO-KATECHETYCZNE PRZYGOTOWANIE KANDYDATÓW
DO KAPŁAŃSTWA W WYPOWIEDZIACH URZĘDU
NAUCZYCIELSKIEGO KOŚCIOŁA

Zarówno nowsze dokumenty kościelne¹, jak i wiele publikacji naukowych, a także obserwacja życia i pracy kapłanów, wskazują na wielką wagę bezpośredniego i praktycznego przygotowania księży do zadań duszpasterskich². W ramach tych ostatnich obecnie podkreśla się mocno potrzebę przygotowania do pracy

¹ DFK 4, 12, 19, 20-21; DB 14; RFIS 42, 94-99; S. Congregatio pro Clericis, Litterae circulares ad Conferentiarum Episcopaliū Praesides de permanenti cleri, maxime iunioris, institutione et formatione. AAS 62(1970) s. 129.

W artykule zastosowano następujące skróty:

Dokumenty Soboru Watykańskiego II:

- DA - Dekret o apostołstwie świeckich
- DB - Dekret o pasterskich zadaniach biskupów
- DFK - Dekret o formacji kapłanów
- DK - Dekret o posłudze i życiu kapłanów
- DWCH - Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim
- KDK - Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym

Inne:

- AAS - Acta Apostolicae Sedis
- AK - Ateneum Kapłańskie
- HD - Homo Dei
- RFIS - Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis

² E.J. De Smedt, L'harmonie de la vie intérieure et de la vie apostolique. Seminarium 1967 s. 276-286; L.M. Weber, Die Seminarusbildung. W: Handbuch der Pastoraltheologie. B.4. Freiburg 1969 s. 500 n; F. Klostermann, Priester für morgen. Innsbruck 1970 s. 303-443; A. Laplante, La formation des prêtres. Paris 1969 s. 184-198; ks. M. Banaszak, Pastoralna formacja kleryków. HD 1968 s. 145-149; ks. S. Wójtowicz, Praktyka duszpasterska kleryków. HD 1970 s. 10-17; ks. kard. K. Wojtyła, Wychowanie do służby Kościołowi. AK 70 (1967) s. 220-225; S. Cipriani, La formazione pastorale e l'unità dell'insegnamento teologico. Seminarium 1971 s. 430-453.

wychowawczo-katechetycznej³, której ogromna większość księży oddaje się, jeśli nie przez całe swoje życie kapłańskie, to przynajmniej czasowo.

Pracę tę Kościół uważa za swój obowiązek⁴, i wykonuje ją przez swych członków, a szczególnie przez rodziców, kapłanów i innych wychowawców⁵. Kapłanów Sobór Watykański II nazywa "wychowawcami w wierze"⁶, poleca im troszczyć się o "wychowanie ludzi do osiągnięcia dojrzałości chrześcijańskiej" (DK 6) i każe zabiegać, by "z chrześcijańskiego wychowania korzystali wszyscy wierni, a zwłaszcza młodzież, która jest nadzieją Kościoła" (DWCH 2). Choć to zadanie spełnić, kapłani muszą znać teoretycznie i praktycznie problemy wychowania i katechizacji⁷, do czego winno ich przygotować seminarium duchowne.

Ponieważ seminaria duchowne są instytucjami kościelnymi i kierują się wskazaniami Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, artykuł chce odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu wskazania i normy Stolicy Apostolskiej dotyczące formacji kandydatów do kapłaństwa uwzględniają problem przygotowania do pracy wychowawczo-katechetycznej?

Zagadnienie to omówimy w rozwoju historycznym. Najpierw ukażemy pobieżnie kilka wskazań najstarszych, poprzedzających wytyczne bardzo ważnej w tej dziedzinie encykliki Piusa X "Acerbo nimis", a następnie nieco dokładniej omówimy dokumenty Stolicy Apostolskiej wydane w XX wieku, a zwłaszcza dokumenty Soboru Watykańskiego II.

³ DFK 19; DB 14; J.Gritti, La formation du clergé à la suite du décret conciliaire. Vocation nr 235 (1966) s. 476; Ks. E.Materski, Przygotowanie do katechezy. AK 70 (1967) s. 225-232; E.Tewes, Erziehung zu den menschlichen Tugenden durch praktische Einübung. Seminarium 1969 s. 569 n.

⁴ DWCH 3, 4, 7.

⁵ DWCH 3, 7.

⁶ DK 6; Fr.Routhier, Les séminaristes d'aujourd'hui seront-ils les prêtres de demain? W: Le prêtre hier, aujourd'hui, demain. Travaux du congrès tenu à Ottawa du 24 au 28 août 1969. Ottawa 1970 s. 324; A.Groz, Educateurs de la foi. Vocation nr 246 (1969) s. 203-213.

⁷ J.Gritti, La formation du clergé à la suite du décret conciliaire. Vocation nr 235 (1966) s. 476; J.Brunon, La formation pastorale et l'enseignement. Seminarium 1970 s. 897,906.

1. Niektóre wskazania poprzedzające encyklikę
"Acerbo nimis"

Z formacją pedagogiczno-katechetyczną rozumianą szerzej, tj. w znaczeniu pastoralizacji⁸ spotykamy się w dokumentach kościelnych przez całe dzieje Kościoła. Wstępem do niej było kształtowanie osobowości biskupa jako nauczyciela i pasterza. Na podstawie programu św. Augustyna (354-430) nakreślonego w "De doctrina christiana"⁹, biskup był przygotowany do nauczania wiary. Zasady zaś duszpasterzowania podał św. Grzegorz Wielki (540-604) w traktacie "Regula pastoralis"¹⁰.

Pochodną w stosunku do formacji biskupa była formacja do kapłaństwa. W czasach Ojców Kościoła pojmowano ją jako przygotowanie do służby sakramentalnej i do przepowiadania. Przybie-
rała ona wtedy postać praktyki pastoralnej odbywanej pod kie-
runkiem biskupa i prezbiterów¹¹.

Z pewnymi zorganizowanymi formami kształcenia duchowień-
stwa spotykamy się za czasów św. Chrodeganga, bpa Metz (724-
-766), który w swojej siedzibie zaprowadził wspólne życie kle-
ru katedralnego i pod okiem którego przygotowywano kandydatów
do stanu duchownego. Bp Chrodegang ok. 760 roku opracował dla
wspólnego życia kleru diecezjalnego pierwszą regułę kanoniczną,

⁸ Przez formację pedagogiczno-katechetyczną rozumiemy przygo-
towanie do pracy wychowawczo-katechetycznej ujmowane zarów-
no w aspekcie teoretycznym jak i praktycznym. Formację pe-
dagogiczną kandydatów do kapłaństwa w ujęciu historycznym
można rozumieć podwójnie: 1° - w znaczeniu szerszym jako
przygotowanie duchowieństwa do pełnienia funkcji duszpaster-
skich, (pastoralizacja), które są bezsprzecznie pracą wycho-
wawczą pojętą szerzej i 2° - w znaczeniu ścisłym, jako teo-
retyczno-praktyczne przygotowanie do pracy wychowawczej,
oparte o zdobycze wiedzy psychologicznej i pedagogicznej.
W rozważaniach niniejszych aspekty te będziemy traktować łą-
cznie, zwracając jednak szczególną uwagę na znaczenie dru-
gie.

⁹ S. Augustinus, De doctrina christiana libri quatuor. W: Pa-
tologiae latinae tomus 34. (J.P.Migne). Paris 1861 s. 15-
-122.

¹⁰ S. Gregorius Magnus, Regulae pastoralis liber. W: Patolo-
giae latinae tomus 77. (J.P.Migne). Paris 1862 s. 1-128;
Ks. J. Wolny, Sylwetka biskupa we wczesnym średniowieczu.
Tygodnik Powszechny 1972 nr 19.

¹¹ R. Lebel, La formation intellectuelle et pastorale des prê-
tres au grand siècle patristique. W: Le prêtre hier, au-
jourd'hui, jw. s. 111.

która bardzo szybko rozpowszechniła się na Zachodzie. Karol Wielki w roku 789 zarządził, aby zakładano szkoły katedralne przy każdym biskupstwie urządzonym według reguły bpa Chrodeganga¹². Po linii zarządzenia Karola Wielkiego poszli papieże: Eugeniusz II (824-827) i św. Leon IV (847-855), wydając na synodach rzymskich w roku 826 i 850 dekrety dla całego Kościoła o zakładaniu szkół katedralnych¹³. Istniejącą już praktykę zakładania szkół katedralnych potwierdziły sobory: Lateraneński III (1179) i Lateraneński IV (1215). Ten ostatni nakazał utrzymywać przy katedrach po dwóch nauczycieli: jednego do nauk świeckich (gramaticus), a drugiego do nauki Pisma św. i teologii pastoralnej (theologus). Sobór zaznaczał, że w razie niemożności utrzymania dwóch nauczycieli, przy katedrze należy zatrzymać teologa, a nauczanie gramatyki połączyć z kościołami niekatedralnymi. W ten sposób powstał niższy stopień nauczania (początkowa nauka języka łacińskiego) tzw. szkoły gramatykalne¹⁴. Z tych ostatnich, jak twierdzi ks. A. Petrani, część kandydatów do kapłaństwa szła do szkół katedralnych na studium teologii, a część prawdopodobnie wracała do swoich parafii, gdzie pod bezpośrednim kierownictwem proboszcza odbywało się teoretyczne i praktyczne przygotowanie do kapłaństwa. Na ten sposób formacji kapłańskiej pozwalały "Dekretały" Grzegorza IX (1234), które polecały, by każdy duszpasterz miał kleryka, który by z nim śpiewał w kościele i prowadził szkołę. Po kilkunastu latach takiej praktyki na parafii i po odbyciu egzaminu przed komisją, kandydatów dopuszczano do święceń¹⁵.

Powyższe wzmianki świadczą, że już w XIII w. mówi się wyraźnie o praktycznym i zorganizowanym przygotowaniu duchownych do niektórych funkcji duszpasterskich i do prowadzenia szkoły. To ostatnie można nawet nazwać przygotowaniem do pracy wychowawczej w ścisłym znaczeniu.

¹² Ks. A. Petrani, Szkolnictwo teologiczne w Polsce. W: Księga Tysiąclecia Katolicyzmu w Polsce. T. 1. Lublin 1969 s. 255.

¹³ Tamże s. 256.

¹⁴ Tamże s. 263.

¹⁵ Tamże s. 267.

Sobór Trydencki, wydając w dniu 15 lipca 1563 roku dekret o seminariach duchownych wytyczający program i strukturę seminariów¹⁶, poleca, między innymi, dokładnie badać, czy kandydaci do kapłaństwa są przygotowani do nauczania tych prawd, które są konieczne do zbawienia¹⁷. Papież Leon XIII w encyklice "Etsi nos" (1882) przypomina konieczność uczenia alumnów także przedmiotów świeckich, aby byli przygotowani do obrony i nauczania wiary¹⁸. Wskazanie to można uznać za wstęp do formacji kapłańskiej XX wieku, która uwzględniając rozwój nowych gałęzi wiedzy o człowieku, niektóre z nich (psychologia, socjologia, antropologia) włączyła w zakres studiów seminariów duchownych. Gdy chodzi zwłaszcza o psychologię włączono ją głównie w tym celu, by kandydaci do kapłaństwa mogli lepiej poznać dzieci i młodzież, i by doskonale realizowali funkcję nauczania katechetycznego. Ta ostatnia bowiem w początkach XX wieku została wyraźnie dowartościowana działalnością papieża Piusa X, a zwłaszcza jego encykliką "Acerbo nimis".

2. Wytyczne Stolicy Apostolskiej ogłoszone w XX wieku przed Soborem Watykańskim II

Duże zasługi zarówno w dziedzinie formacji duchowieństwa jak i katechizacji ma wielki papież XX wieku, św. Pius X. Głosząc hasło odnowienia wszystkiego w Chrystusie (omnia instaurare in Christo), szczególny nacisk kładzie na dwa środki prowadzące do tego celu, a mianowicie na wychowanie i wykształce-

¹⁶ Kard. S. Wyszyński, "Dei ministrorum perpetuum Seminarium". AK 72 (1969) s. 167 n.; Słowo "seminarium" oznaczało na początku szkółkę roślin. Od Soboru Trydenckiego używa się tego słowa na oznaczenie zakładu kształcącego przyszłych księży. (L.W. Weber, Die Seminarbildung, jw. s. 474). Od pierwszej połowy XVIII w. mówi się również o seminarium nauczycielskim jako zakładzie kształcenia nauczycieli. Pierwsze takie seminarium powstało w Szczecinie w 1732 r. (F. Pöggeler, Lehrerbildung. W: Das neue Lexikon der Pädagogik. B. 3. Freiburg 1971 s. 58).

¹⁷ Canones et Decreta Concilii Tridentini ex editione romana s. 1834 repetiti. Sessio XXIII. Decretum de reformatione, C. XIV. Lipsiae 1853 s. 205.

¹⁸ Leo XIII, Enc. Etsi nos, 15.II.1882. W: Leonis Papae XIII Allocutiones, Epistolae, Constitutiones aliaque Acta praecipua. Vol. 1. Brugia 1887 s. 262.

nie wydał 21 dokumentów, a w najważniejszym z nich, w encyklice "Acerbo nimis" poza uwypukleniem ważności, konieczności i obowiązku nauczania katechetycznego, daje wiele cennych wskazań dotyczących przygotowania katechetów. Wymaga od nich dobrej znajomości doktryny katolickiej i życia osobistego zgodnego z tą doktryną, znajomości psychologii dziecka, cierpliwości i taktu pedagogicznego, a także znajomości ówczesnych metod nauczania²⁰.

Główne z wytycznych Piusa X odnoszące się do formacji pedagogiczno-katechetycznej kandydatów do kapłaństwa weszły jako wyraźne przepisy do Kodeksu Prawa Kanonicznego (1917). Kodeks poleca, by w seminariach odbywały się wykłady teologii pasterskiej z praktycznymi ćwiczeniami dotyczącymi zwłaszcza nauczania dzieci katechizmu, słuchania spowiedzi, nawiedzania chorych i wspierania umierających²¹.

Po linii Kodeksu Prawa Kanonicznego szedł list Kongregacji do Spraw Studiów i Seminariów z dnia 8 września 1926 roku "O katechetycznym wychowaniu w seminariach". W liście tym Kongregacja nakazuje, aby na kursach teologicznych prowadzone były także wykłady z teologii pastoralnej z dołączeniem praktycznych ćwiczeń, zwłaszcza o sposobie przekazywania katechizmu dzieciom i dorosłym²². Warto podkreślić, że Kongregacja mówi bardzo wyraźnie o potrzebie dydaktycznego przygotowania alumnów i o konieczności praktycznych ćwiczeń w nauczaniu²³. Pole-

¹⁹ Fr. Seppelt, K.Löffler, Dzieje papieży. Poznań 1936 s. 611.

²⁰ G.Frumento, La catechesi nei documenti della Santa Sede. Roma 1965 s. 31.

²¹ Codex Iuris Canonici 1365 § 3.

²² S. Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus, Epistola ad Rmos Ordinarios de catechetica disciplina in Sacris Seminariis impense excolenda. AAS 18 (1926) s.453nn.

²³ "Ut autem munus docendi christianum populum rite ac fructuose quis obeat, non sufficit praeparatio doctrinalis, quae in veritatum tradendarum cognitione versatur quaeque fit per studium sacrae theologiae, praesertim dogmaticae, sed requiritur etiam illa, quae dicitur didascalice, ad modum pertinens quo veritates tradi debent, eaque fit tum per congrua praecepta tum per practicas exercitationes... ut... clerici ipsi ad tantum opus sese practice exercent sive in Seminario, sive in ecclesiis, prout prudentia suaserit. (Tamże s. 453 n.).

cenia te napotykały ohyba jednak na trudności realizacyjne, bo w trzy lata później Kongregacja wydaje nowy list z dnia 28 sierpnia 1929 roku, w którym przypomina dawniej wydane zarządzenia i przynagla do wiernego ich wypełniania. Nazywając katechezę fundamentem całego posługiwania kapłańskiego i głównym źródłem jego owocności, Kongregacja ubolewa z powodu braków w przygotowaniu katechetycznym i przypomina o obowiązku prowadzenia w każdym seminarium wykładów katechetyki²⁴. Przedmiot ten jako oddzielny od teologii pastoralnej i pedagogiki Kongregacja poleca wykładać również na uniwersyteckich wydziałach teologicznych²⁵.

Następnym krokiem, mającym wielkie znaczenie w rozwoju pedagogicznej formacji kapłańskiej, jest list Kongregacji do Spraw Studiów i Seminariów "O doniosłości studium pedagogiki w Seminarjach", wydany w dniu 21 grudnia 1944 roku²⁶.

Kongregacja stwierdziwszy, że kapłan Chrystusowy nie jest tylko szafarzem liturgii, ale również wychowawcą i nauczycielem kształtującym umysł i sumienie, podkreśla, że wielkie znaczenie dla jego formacji mają: pedagogika, dydaktyka i katechetyka. Określa też konkretnie wymiar godzin, jaki należy przeznaczyć na te dyscypliny w czasie studiów seminaryjnych. I tak: dla teoretyczno-praktycznego studium pedagogiki i dydaktyki poleca przydzielić dwie godziny tygodniowo w czasie studium filozofii, a dla katechetyki - dwie godziny tygodniowo w czasie studium teologii²⁷.

W zakres programu studium pedagogiki Kongregacja poleca włączyć następujące zagadnienia: pojęcie wychowania; cel, zasady, środki wychowania; natura wychowanka w fazach rozwojo-

²⁴ S. Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus, Litterae ad Archiepiscopos, Episcopos, aliosque locorum Ordinarios de Studiis Orientalium rerum et de Catechesi in seminariis impensius excolendis. AAS 22 (1930) s. 148.

²⁵ S. Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus, Ordinationes ad Constitutionem Apostolicam "Deus Scientiarum Dominus". AAS 23 (1931) s. 281.

²⁶ S. Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus, Instructio Agli Ecomi Ordinari sull'importanza dello studio della pedagogia nei Seminari. AAS 37 (1945) s. 173-176.

²⁷ Tamże s. 174.

wych; wychowawca, jego obowiązki i właściwości; instytucje uprawnione do wychowania: Kościół, Rodzina, Państwo; środowiska wychowawcze: rodzina, szkoła, internaty, oratoria, stowarzyszenia itp.; sport; dydaktyka: jej pojęcie, systemy, metody najczęściej stosowane; szkic historii pedagogiki²⁸.

W całości biorąc, program pedagogiki podany przez Kongregację do Spraw Studiów i Seminariów wymieniał główne elementy encykliki Piusa XI o chrześcijańskim wychowaniu młodzieży z roku 1929²⁹. Dydaktyka zaś opierała się o skrót nauki świeckiej.

Jeśli chodzi o katechetykę, Kongregacja podkreśla potrzebę jej dowartościowania i wyodrębnienia z teologii pastoralnej. Poleca również wprowadzić ćwiczenia praktyczne dotyczące nauczania katechizmowego zgodnie z postanowieniem Kodeksu Prawa Kanonicznego³⁰. Ćwiczenia te mają być zawsze przeprowadzane pod kierunkiem wykładowcy katechetyki.

Intencją Kongregacji było, by kapłani przez poleczone studium pedagogiki i dydaktyki dorównali pod tym względem przygotowaniu nauczycieli, którym wykłada się pedagogikę i jej historię w czasie studiów nauczycielskich³¹.

Postulaty Kongregacji do Spraw Studiów i Seminariów zostały wyraźnie poparte przez organizatorów nauczania katechetycznego zebranych na zjeździe katechetycznym w Rzymie w 1947 roku. Zjazd ten zorganizowany staraniem Kongregacji Soboru podkreśla konieczność dobrego przygotowania kapłanów do trudnego zadania - nauczania religijnego. Przypomina również potrzebę wiernego przestrzegania w seminariach duchownych wskazań Kongregacji Seminariów dotyczących kształcenia pastoralnego, pedagogiki i dydaktyki zarówno w zakresie teoretycznym jak i praktycznym³².

²⁸ Tamże s. 174.

²⁹ Pius XI, Enc. de christiana juventutis educatione, 31.XII. 1929. AAS 22 (1930) s. 49-86. Tłum. polskie, Encyklika o chrześcijańskim wychowaniu młodzieży. Poznań 1932 oraz Kielce 1947.

³⁰ Codex Iuris Canonici 1365 § 3.

³¹ AAS 37 (1945) s. 175.

³² G.Frumento, jw. s. 137.

Do ważniejszych wypowiedzi Stolicy Apostolskiej przed Soborem Watykańskim II należy także zaliczyć Konstytucję Apostolską "Sedes Sapientiae" wydaną w dniu 31 maja 1956 r. i skierowaną do duchowieństwa zakonnego³³. W wymienionej Konstytucji papież stwierdza, że "konieczną jest rzeczą, aby przyszłym pasterzom trzody Pańskiej doświadczeni nauczyciele i zgodnie z przepisami Stolicy Apostolskiej dali wykształcenie psychologiczne i pedagogiczne, dydaktyczne i katechetyczne, społeczne, pasterskie itp., które odpowiadałoby dzisiejszemu postępowi tych nauk i uczyniłoby z alumnów ludzi przygotowanych do podjęcia rozlicznych zadań współczesnego apostołstwa"³⁴.

Powyższa wypowiedź ustawiająca bardzo jasno interesujące nas zagadnienie została jeszcze poparta "Statutami Generalnymi", wydanymi przez Kongregację do Spraw Zakonnych i zatwierdzonymi przez papieża. W Statutach tych Kongregacja poleca, by przez cały okres formacji seminarystycznej zachęcać alumnów do apostołstwa i w sposób umiarkowany umożliwiać im ćwiczenia apostołskie³⁵.

W ostatnich latach przed ukazaniem się soborowego Dekretu o formacji kapłańskiej (15.X.1965), sprawa przygotowania katechetycznego zarówno od strony teoretycznej jak i praktycznej była podnoszona jeszcze kilkakrotnie. Na szczególną uwagę zasługuje okólnik Kongregacji do Spraw Studiów i Seminariów z 3 września 1963 r.³⁶. Kongregacja postuluje w nim, ażeby wszystkie dyscypliny wykładane w seminariach były harmonijnie ukierunkowane na formację doskonałego nauczyciela słowa Bożego. Formacja ta ma łączyć teorię z praktyką zgodnie z normami kanonicznymi i instrukcjami kościelnymi. Okólnik podaje również program przygotowania katechetycznego kandydatów do kapłaństwa. W programie tym poleca wykladać: teologiczne podstawy i treść ka-

³³ Pius XII, Constitutio Apostolica "Sedes Sapientiae". AAS 48 (1956) s. 354-365.

³⁴ Tamże s. 364.

³⁵ S. Congregatio de Religiosis, Constitutio Apostolica "Sedes Sapientiae" eique adnexa "Statuta Generalia". Romae 1957, art. 47 § 1.

³⁶ S. Congregazione dei Seminari, Circolare agli Eco. mi Ordinari - prot. n. 707/63; G.Frumento, jw. s. 139-143, 193-194.

techezy, historię metod stosowanych w katechezie, aspekty psychologii indywidualnej i grupowej dla potrzeb katechezy, zagadnienia dotyczące osobowości katechety, współczesną dydaktykę katechetyczną uwzględniającą najnowsze metody i środki odpowiednio dostosowane do wieku dzieci i młodzieży, problemy organizacji katechezy na szczeblu narodowym, diecezjalnym i parafialnym oraz zagadnienie udziału świeckich w katechezie i ich przygotowania do współpracy w zakresie katechezy³⁷.

Powyższy okólnik wydany w rok po rozpoczęciu Soboru Watykańskiego II, a w dwa lata przed Dekretem o formacji kapłańskiej, można uważać za dobre podsumowanie dotychczasowych wytycznych Stolicy Apostolskiej dotyczących naszej dziedziny rozważań. Czuje się w nim idee Soboru Watykańskiego II, a równocześnie chęć zebrania i precyzyjnego przedłożenia tych wszystkich wskazań, które wynikają z bogatych doświadczeń Kościoła zebranych w ostatnich dziesięciokach lat. Stąd na tle tego okólnika chcemy uwypuklić najważniejsze treści omawianych dokumentów. Treści te można ująć w trzy zasadnicze grupy: wskazania dotyczące formacji osobowościowej, doktrynalnej i pedagogiczno-dydaktycznej.

Na potrzebę formacji osobowościowej kandydatów do kapłaństwa na wzór Jezusa Chrystusa zwracają uwagę wszystkie dokumenty Stolicy Apostolskiej mówiące o przygotowaniu do zadań pastoralno-katechetycznych. Szczególnie warto przypomnieć encyklikę Piusa X - "Acerbo nimia" i okólnik Kongregacji do Spraw Seminariów z 03.09.1963. Pius X wymaga od katechetów życia osobistego zgodnego z doktryną chrześcijańską oraz wielkiego umiłowania dzieci i młodzieży³⁸. Wspomniana zaś Kongregacja poleca wykładać alumnom seminariów duchownych jak wielką wagę w katechizacji odgrywa osobowość katechety³⁹.

O konieczności gruntownej formacji doktrynalnej wprowadzającej w całość doktryny ohrześcijańskiej daje wytyczne przede wszystkim Kodeks Prawa Kanonicznego (can 1365). Traktują o tym również dokumenty wspomniane wyżej, a więc encyklika "Acerbo nimis", okólnik Kongregacji Seminariów z 3.09.1963 i inne.

³⁷ G.Frumento, jw. s. 193 n.

³⁸ G.Frumento, jw. s. 31.

³⁹ Tamże s. 193.

Najczęściej i najszerszej w omawianych przez nas dokumentach rozpatrywane jest pedagogiczno-dydaktyczne przygotowanie kandydatów do kapłaństwa. Postuluje je papież Pius X w encyklice "Acerbo nimis", gdy domaga się od katechetów znajomości psychologii dziecka i metod nauczania; czytamy o nim wyraźnie we wszystkich następnych dokumentach poczynając od Kodeksu Prawa Kanonicznego (1917). Zarówno ten ostatni, jak i wszystkie po nim opublikowane żądają od kandydatów do kapłaństwa tak teoretycznego, jak i praktycznego przygotowania pedagogiczno-dydaktycznego. Warto zwłaszcza podkreślić, że bardzo wyraźny i występujący rzeczywiście we wszystkich analizowanych tu wypowiedziach Stolicy Apostolskiej jest postulat kształcenia nie tylko teoretycznego, ale i praktycznego. Fakt ten świadczy o dużym docenianiu tych spraw przez Urząd Nauczycielski Kościoła, ale chyba również i o trudnościach realizacyjnych w terenie. Gdyby ich bowiem nie było, Stolica Apostolska prawdopodobnie nie powtarzałaby tak często postulatu uprządkowania formacji kapłańskiej. W tym przypadku również i programy kształcenia seminaryjnego z okresu przedsoborowego z pewnością bardziej jasno uwidaczniałyby stronę praktyczną przygotowania pastoralno-katechetycznego. Wydaje się, że zmiana idąca ku uprządkowaniu omawianego kształcenia, jaka nastąpiła w seminariach duchownych w czasie trwania Soboru, jest wynikiem nie tyle konkretnych wskazań, ile raczej samej atmosfery pastoralnej, którą Sobór wniósł do całego Kościoła i z którą, jak zobaczymy, złączył bardziej wyraźnie cel istnienia seminariów duchownych.

3. Formacja pedagogiczno-katechetyczna alumnów w nauce Soboru Watykańskiego II i w dokumentach posoborowych

Sobór Watykański II, doceniając olbrzymie znaczenie wychowania w życiu człowieka i uważając, że wchodzi ono w zakres Boskiego nakazu dotyczącego "obwieszczenia misterium zbawienia"⁴⁰, stwierdza, że obowiązek wychowania w szczególności należy do Kościoła (DWCH 3). Wychodząc z tego założenia, Sobór pragnie wszystkich członków Kościoła uwrażliwić na potrzebę

⁴⁰ DWCH - wstęp.

zainteresowania się problemami wychowania. Z dużym naciskiem poleca sprawę wychowania trosce kapłanów⁴¹. W formacji tych ostatnich ma przyświecać zawsze cel duszpasterski, którym jest urabianie prawdziwych duszpasterzy na wzór Chrystusa Nauczyciela, Kapłana i Pasterza⁴². Przez wyrażenie "prawdziwy duszpasterz" Sobór rozumie posługę słowa, posługę kultową i posługę ściśle pasterską, polegającą na służebnym ukazywaniu ludziom Chrystusa⁴³.

Do duszpastersko-wychowawczego celu mają przygotować alumnów trzy główne działy formacji: duchowa, intelektualna i ściśle pasterska⁴⁴.

Przez centralną formację duchową alumni mają upodobnić się do najdoskonalszego wychowawcy Jezusa Chrystusa⁴⁵. Temu upodabnianiu ma towarzyszyć troska o rozwijanie u alumnów podstawowych cech wychowawczych dojrzałej osobowości naturalnej, "które najbardziej sprzyjają dialogowi z ludźmi" i do których zalicza Sobór: "umiejętność wysłuchania innych i otwierania serca na różne potrzeby ludzkie w duchu miłości"⁴⁶. W celu

⁴¹ DK 6; Por. F.Wulf, Dekret über Dienst und Leben der Priester. Kommentar zu Artikeln 1-6. W: Lexikon für Theologie und Kirche. Das Zweite Vatikanische Konzil. B.3. Freiburg 1968 s. 165 n.

⁴² DFK 4; K.Rahner, Die theologische Ausbildung der Priesteramtskandidaten. W: Handbuch der Pastoraltheologie. B. 4. Freiburg 1969 s. 500 n.; F.Klostermann, Priester für morgen, jw. s. 314 nn.; A.Laplante, La formation des prêtres. Genèse et commentaire du décret conciliaire Optatum totius. Paris 1969 s. 85 n; J.Vilnet, L'orientation pastorale dans les textes de Vatican II. Seminarium 1970 s. 873-895.

⁴³ DFK 4; L.M.Weber, Die Seminarbildung. W: Handbuch der Pastoraltheologie, jw. s. 483.

⁴⁴ A.Laplante, La formation des prêtres, jw. s. 101-199; De institutione sacerdotali. AK 70 (1967) s. 83-256; S. Kunowski, Elementy pedagogiczne teorii seminarium duchownego, jw. s. 214.

⁴⁵ DFK 8; E.Stakemeier, Das Konzilsdekret über die Ausbildung der Priester. Paderborn 1966 s. 91; A.Laplante, La formation des prêtres, jw. s. 101-142; P.Mietto, Formazione della maturità nei candidati al sacerdozio. Fondamenti, orientamenti, documentazioni. Romae 1968 s. 166, 170 nn.

⁴⁶ DFK 11, 19; DK 3; F.Klostermann, Priester für morgen, jw. s. 354; Kard. K.Wojtyła, U podstaw odnowy, jw. s. 306; E.Stakemeier, jw. s. 99-102; G. Dho, Orientamenti attuali nell'educazione alle virtù umane. Seminarium 1969 s. 545-562.

duchowego ugruntowania alumnów w decyzji dotyczącej przyjęcia kapłaństwa lub też w celu lepszego przygotowania ich do pracy wychowawczo-duszpasterskiej, biskupi mogą wprowadzić odpowiednią przerwę w studiach⁴⁷.

W formacji intelektualnej alumnów, również zmierzającej do celu duszpasterskiego, konieczne jest przede wszystkim gruntowne poznanie człowieka, świata i Boga⁴⁸. Dla realizacji zadań wychowawczych potrzebne jest zwłaszcza wszechstronne poznanie człowieka i uwarunkowań jego całościowego rozwoju. W celu zaś właściwego poznania człowieka i zdobycia umiejętności duszpasterskiej służby względem niego, Sobór zachęca, by alumnów "dokładnie pouczyć jak korzystać z pomocy, których mogą dostarczyć nauki pedagogiczne, psychologiczne lub socjologiczne według właściwych metod i zgodnie z przepisami władzy kościelnej"⁴⁹. Co więcej, tym kapłanom, którzy będą wykonywać funkcję katechetów, jako jedną z najważniejszych dziedzin duszpasterstwa⁵⁰, biskupi mają zapewnić nie tylko dokładną znajomość nauki Kościoła i zasad psychologii, ale również teoretyczne i praktyczne opanowanie wiedzy pedagogicznej⁵¹.

Mając na uwadze naszą polską rzeczywistość, w której prawie wszyscy kapłani pełnią, przynajmniej czasowo, obowiązki katechetów, trzeba stwierdzić, że powyższy postulat Soboru ma u nas szczególnie wymowny wydźwięk. Jest on również całkowicie zgodny z wymogami współczesnej dydaktyki, która od nauczających wymaga bezwzględnie dokładnej znajomości treści nauczania, psychologii dzieci i młodzieży, jako osób nauczanych, oraz teo-

⁴⁷ DFK 12; J. Neuner SJ, Dekret über Ausbildung der Priester. Einleitung und Kommentar. W: Lexikon für Theologie und Kirche, jw. B. 2. Freiburg 1967 s. 350; A. Laplante, jw. s. 138-142; E. Stakemeier, jw. s. 102 n.

⁴⁸ DFK 15; E. Stakemeier, jw. s. 107-109.

⁴⁹ DFK 20; Por. F. Klostermann, Priester für morgen, jw. s. 356.

⁵⁰ DWCH 4; DFK 19.

⁵¹ H. M. Legrand, Nature de l'Église particulière et rôle de l'évêque dans l'Église. W: La charge pastorale des évêques. Texte, traduction et commentaires. Paris 1969 s. 132 nn.

retencyjnej i praktycznej znajomości zasad metodyczno-pedagogicznych⁵².

Warto zaznaczyć, że w dokumentach soborowych szczególnie często podkreśla się wielką rolę nauk psychologicznych, które "głębiej tłumaczą aktywność ludzką" (KDK 54), pomagają człowiekowi do lepszego poznania samego siebie (KDK 5), wiele mogą oddać usługę dobru małżeństwa i rodziny (KDK 52), pomagają w budzeniu świadomości i organizowaniu apostołstwa świeckich (DA 32) oraz w duszpasterskiej akcji budzenia powołań (DFK 2). A skoro tak, to jasnym jest, że kandydaci do kapłaństwa winni studiować również nauki psychologiczne i pedagogiczne. One pomogą im, jako przyszłym kapłanom, w pracy wychowawczo-duszpasterskiej, która ma leżeć w centrum zainteresowań kapłana, do której Sobór zachęca i za którą dziękuje⁵³.

Ważnym dopowiedzeniem Stolicy Apostolskiej do dokumentów Soboru Watykańskiego II w sprawie formacji kapłańskiej jest "Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis" wydane przez Kongregację Wychowania Katolickiego w dniu 6 stycznia 1970 roku⁵⁴. Dokument ten, noszący nazwę instrukcji, w oparciu o wy-

52 Por. Elisabeth von der Lieth, Probleme der Lehrerbildung. Stimmen der Zeit nr 185 (1970) s. 321-331; M. Maciaszek, Start zawodowy nauczyciela. Warszawa 1970; K. Sośnicki, Poradnik dydaktyczny. Warszawa 1963; W. Okoń (red.), Osobowość nauczyciela. Warszawa 1962; B. Nawroczyński, Zasady nauczania. Wrocław 1964; W. Okoń, Zarys dydaktyki ogólnej. Warszawa 1970; M. Popiołek, J. Walczyna, Materiały do ćwiczeń z przedmiotów pedagogicznych. Warszawa 1966; K. Kotarski, Egzamin kwalifikacyjny nauczycieli. Warszawa 1968; K. Działusko, Uniwersyteckie kształcenie nauczycieli. Warszawa 1963; W. Wojtyński, O kształceniu nauczycieli szkoły podstawowej w Polsce i świecie. Warszawa 1971.

53 DWC - zakończenie.

54 Sacra Congregatio pro Institutione Catholica, Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis. Romae 1970. Także w: AAS 62 (1970) s. 321-384. Tłum. polskie w: Posoborowe prawodawstwo kościelne. Dokumenty prawno-liturgiczne. Zebrał i przetłumaczył ks. E. Sztafrowski. T.3 z.1. Warszawa 1971 s. 110-248. Opracowania na temat powyższego dokumentu: L.M. de Bazelaire, Normes fondamentales pour la formation des futurs prêtres. Vocation nr 251 (1970) s. 403-418; Ks. S. Sohudy, Dokument w sprawie odnowy formacji kapłańskiej. Tygodnik Powszechny 1970 nr 24; Numero speciale "Seminarium" dedicato alla "Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis". Seminarium 1970 s. 517-857.

tyczne Soboru podaje podstawowe zasady formacji kapłańskiej, na których mają się oprzeć wszystkie Konferencje Episkopatów, opracowujące zasady formacji kapłańskiej dla potrzeb swego terenu.

W zakresie interesującej nas formacji pedagogiczno-katechetycznej "Ratio fundamentalis" daje również pewne wytyczne. Podkreśla, że powinno się nauczać w seminariach dyscyplin pedagogicznych i socjologicznych, które pomagają do pełniejszego poznania ludzi i rzeczy (RFIS 94). Za Dekretem o formacji kapłańskiej, przypomina potrzebę uwypuklenia w całej formacji celu pastoralnego⁵⁵. Wśród praktycznych umiejętności, jakie alumni powinni zdobyć w procesie formacji, na pierwszym miejscu wymienia sztukę katechetyczną i homiletyczną⁵⁶. Dokument ten z dużym naciskiem wyraża się o potrzebie praktyk apostołsko-duszpasterskich w seminariach. Postuluje, by je prowadzić przez cały okres studiów zarówno w roku szkolnym, jak i w czasie wakacji (RFIS 97). Potrzebę odpowiedniego ustawienia i dowartościowania ćwiczeń duszpasterskich "Ratio fundamentalis" podkreśla również przez postulowanie wprowadzenia do seminarium nowej funkcji opiekuna ćwiczeń duszpasterskich. Opiekun ten wchodzi do grona moderatorów⁵⁷.

Warto jeszcze wspomnieć o sugestii Kongregacji, dotyczącej możliwości wprowadzenia dłuższej, np. rocznej przerwy w studiach seminaryjnych i dłuższego pełnienia funkcji diakonatu. Przerwa w studiach może mieć na celu służbę apostołską, lepsze poznanie ludzi, problemów i trudności przyszłej pracy kapłańskiej oraz gruntowniejsze zbadanie swojej przydatności do kapłaństwa. Przerwa ta może też być wykorzystana na pracę fizyczną wykonywaną w całkowicie świeckich warunkach, na świeckie studia lub nawet na służbę wojskową (RFIS 42b). Dla tych, któ-

⁵⁵ RFIS 94; F.Rypar, *Aspetti pastorali della "Ratio fundamentalis"*. Seminarium 1970 s. 720-763, a zwłaszcza 722-729.

⁵⁶ RFIS 94; Kard. J.Höffner, *Die praktische pastorale Ausbildung*. Seminarium 1970 s. 764-772.

⁵⁷ RFIS do grona moderatorów seminaryjnych zalicza: rektora, wicerektora, ojca duchownego, prefekta studiów, opiekuna ćwiczeń duszpasterskich, prefekta życia wspólnego, ekonomę i bibliotekarza (RFIS 27).

rzy ukończyli studia seminaryjne i otrzymali święcenia diakonatu, dopuszcza się możliwość pozostania przez dłuższy czas przy święceniu i funkcjach diakona, ażeby jak najpełniej przygotowali się do dojrzałej realizacji kapłaństwa (RFIS 42c).

Ostatnim dokumentem kościelnym, który określa na czym ma polegać przygotowanie do realizacji kapłaństwa w zakresie funkcji katechetycznych, jest "Ogólna instrukcja katechetyczna" (Directorium catechisticum generale) wydana przez Kongregację do Spraw Duchowieństwa 11 kwietnia 1971 roku⁵⁸. Wspomniana Kongregacja stwierdziwszy, że wszelka działalność duszpasterska skazana jest na niepowodzenie, jeżeli do jej wykonania nie będzie osób naprawdę przygotowanych, postuluje zarówno w stosunku do katechetów świeckich, jak i do przyszłych kapłanów wysoką formację teologiczno-doktrynalną, antropologiczną i metodologiczną⁵⁹.

W dziedzinie doktryny Directorium poleca oprzeć całą formację na Piśmie św. i na gruntownej znajomości teologii.

W zakresie formacji antropologicznej zachęca do wybiorczego opanowania różnych dziedzin współczesnej wiedzy o człowieku, zwłaszcza tych, które służą celom poznania człowieka, współpracy z nim i celom duszpastersko-katechetycznym.

Traktując o przygotowaniu metodologicznym katechetów Kongregacja kładzie nacisk na potrzebę znajomości pedagogiki i metodyki nauczania zarówno w dziedzinie teorii, jak i praktyki. Szczególnie została podkreślona potrzeba ćwiczeń praktycznych⁶⁰.

Nade wszystko wymaga się od katechetów, a zwłaszcza od kapłanów intensywnego życia duchowego, "praktyki modlitwy, głębokiego zrozumienia wzniosłości chrześcijańskiego orędzia i jego skuteczności w przemianie życia, gorliwej miłości, pokory i roztropności, które pozwalają na owocne działanie Ducha Świętego w osobach katechizowanych"⁶¹.

⁵⁸ Sacra Congregatio pro Clericis, Directorium catechisticum generale. AAS 64 (1972) s. 98-176. Tłum. polskie: Ogólna instrukcja katechetyczna. W: Posoborowe Prawodawstwo Kościelne. T.4, z.2. Warszawa 1972 s. 5-202.

⁵⁹ Posoborowe Prawodawstwo Kościelne, jw. s. 167 nn.

⁶⁰ Tamże s. 170.

⁶¹ Tamże s. 172.

Powyższy postulat dotyczący formacji bogatych i autentycznie ewangelicznych osobowości duszpasterzy nie zmienia się. Był mocno podkreślany w dokumentach kościelnych przedsoborowych, akcentuje go Sobór Watykański II i widzimy go w wytycznych posoborowych.

Podobnie zawsze jest aktualne wymaganie odnoszące się do przygotowania doktrynalnego kandydatów do kapłaństwa. Jako wychowawcy we wierze i głosiciele słowa Bożego winni bardzo dobrze znać doktrynę katolicką głoszoną przez Urząd Nauczycielski Kościoła, wspomagany ciągle zdobyciami nauk teologicznych. Dekret o formacji kapłańskiej zachęca do studium dokumentów Soboru Watykańskiego II, w których doktryna katolicka otrzymała nowe naświetlenie, dostosowane do mentalności współczesnego człowieka (DFK 16).

Zarówno w Dekrecie o formacji kapłańskiej, jak i w dokumentach rzymskich posoborowych bardzo mocno została zaakcentowana potrzeba tzw. formacji antropologicznej. Dekret o formacji kapłańskiej domaga się od kandydatów do kapłaństwa gruntownego i systematycznego poznawania człowieka (DFK 15). To samo żądanie powtarza Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis (RFIS 71), a Directorium catechisticum generale wprowadza termin formacji antropologicznej⁶². Wszystkie trzy dokumenty mają na uwadze jeden cel - gruntowne poznanie przez przyszłych kapłanów i katechetów wiedzy o człowieku i o jego współczesnych problemach.

Ze szczególnym akcentem omówione dokumenty domagają się od alumnów seminariów duchownych teoretycznego i praktycznego przygotowania pedagogiczno-dydaktycznego, jako bardzo przydatnego w każdej pracy duszpasterskiej, a zwłaszcza w pracy katechetycznej wśród dzieci i młodzieży⁶³.

Podsumowując to wszystko, co zostało napisane na temat troski Magisterium Kościoła o formację pedagogiczno-katechetyczną kandydatów do kapłaństwa, trzeba stwierdzić, że Kościół zawsze z wielką starannością zabiegał o należyte przygotowanie katechetyczne kapłanów. Troska ta, wzbogacona o elementy peda-

⁶² Directorium catechisticum, jw. 112.

⁶³ Directorium catechisticum, jw. n. 112; DFK 20; RFIS 94.

gogiczne, bardzo wyraźnie ujawniła się w różnych wytycznych Stolicy Apostolskiej wydanych w XX wieku, a szczególnie w dokumentach Soboru Watykańskiego II i w wypowiedziach posoborowych. Dokumenty te mają ciągle na uwadze pastoralny cel formacji kapłańskiej i chcą uwrażliwić wszystkich zainteresowanych tą formacją, by w miarę swoich możliwości pomagali alumnom ukształtować w sobie bogate osobowości odznaczające się dużym zaangażowaniem w zadania wychowawczo-duszpasterskie⁶⁴.

⁶⁴ Card. G.M.Garrone, Le N. 63 de la Ratio Institutionis. Seminarium 1971 s. 454-468.